

הרב אביגדור שילה

הגדרת רשות היחיד שיטת רש"י והרמב"ם

ראשי פרקים

מהו הדבר המגדיר את רה"י
נפ"מ בין שתי ההגדרות
אז"ר רה"י עולה עד לרקיע
בית שאין בו עשרה וקירוי משלים לעשרה
תל המתלקט
פרוץ מרובה על העומד בצורת הפתח
פי תקרה יורד וסותם
שיטת הרשב"א
פסי ביראות
דיני רה"י לשיטת הרמב"ם

מהו הדבר המגדיר את רה"י

במסכת שבת (ו' ע"א):

תנו רבנן: ארבע רשויות לשבת: רשות היחיד, ורשות הרבים, וכרמלית, ומקום פטור.

ואיזו היא רשות היחיד? חריץ שהוא עמוק עשרה ורחב ארבעה, וכן גדר שהוא גבוה עשרה ורחב ארבעה - זו היא רשות היחיד גמורה.
ואיזו היא רשות הרבים? סרטיא ופלטיא גדולה, ומבואות המפולשין - זו היא רשות הרבים גמורה.

ושם ביארה הגמרא שכוונת הברייתא באומרה "גמורה" לאפוקי משיטת ר"י, המסתפק בשתי מחיצות כדי שהמקום יהיה רה"י.
רש"י כתב:

קא משמע לן "גמורה" - כלומר: זו היא שנגמרו מניין מחיצות שלה, שיש לה מחיצות מכל צד, כגון חריץ, וכן גדר, דאמרינן מארבעה צדדין גוד אסיק פני המחיצה על ראשו, ונמצא ראשו מוקף מארבעה צדדין וחללו ארבעה. אבל דר' יהודה - לא נגמרו מחיצות שלה למניין, ולא רשות היחיד היא כלל.

מדברי רש"י עולה כי המחיצות הן אלה שיוצרות את רה"י, ולכן לגבי גדר כתב שאומרים גוד אסיק ונמצא ראשו מוקף מחיצות. עוד למדנו מדיוק בלשונו, שארבע המחיצות הן שיוצרות את רה"י. רש"י כתב: "דאמרינן מארבעה צדדין גוד אסיק", ועוד כתב: "זו היא שנגמרו מניין מחיצות שלה, שיש לה מחיצות מכל צד". המאירי בסוכה (ד ע"ב), לענין "היתה גבוהה מעשרים ובנה בה עמוד גבוה עשרה", כתב:

ויש שואלין בשמועה זו ממה שאמרו במסכת שבת בפרק הזורק, שאם זרק אבן על תל גבוה עשרה בשבת חייב, מפני שהיא רשות היחיד; אלמא לא בעינן מחיצות הניכרות.

ואין זו שאלה, שבזו אי אתה צריך בה לגוד אסיק, עד שתצטרך בה למחיצות ניכרות, שאין הטעם אלא שכל שגבוה עשרה ורחב ארבעה אינו תשמיש בני רה"ר, ודינו כרשות היחיד אף בלא מחיצות; אבל בסוכה - למחיצות אנו צריכים, וא"כ הדבר אנו צריכים למחיצות הניכרות.

המאירי מחלק בין שבת לסוכה: בשבת אין צריכים למחיצות, אלא כל שאינו מקום תשמיש בני רה"ר הרי הוא רשות היחיד. בסוכה, לעומת זאת, אנו זקוקים למחיצות.

לדברי המאירי, המגדיר את רשות היחיד הוא מניעת הרבים משימוש באותו המקום.

וכן כתב המאירי בענין בית שאין תוכו עשרה וקירוי משלים לעשרה, שעל גגו מותר לטלטל בכולו, מטעם: "הואיל ומחיצות שבה מונעות רגל רבים משם רה"י היא".

לשיטת המאירי, מחיצות הן אחת מן האפשרויות המונעות מן הרבים את השימוש, ולמעשה אין נפ"מ מבחינה זו בין גדר, חריץ או מחיצה. בספר התרומה (ס' י"ד) כתב:

איזהו רשות היחיד? חריץ עמוק י' ורחב ד', או גדר גבוה עשרה ורחב ארבעה, וכל שכן הקף מחיצה גבוה עד שיקיף ארבעה טפחים.

לפי שיטה זו, הברייטא נקטה את הדוגמאות המחודשות, וממילא בכל-שכן מחיצה. הכל-שכן הוא, מכיון שגם דין החריץ והגדר הם מדין מחיצה. אילו הבנתו היתה כשיטת המאירי, לא היה אומר "כל-שכן", שהרי אין הבדל בין חריץ לבין מחיצה.

הטור (ס' שמה) כתב:

רה"י - זהו מקום המוקף מחיצות גבוהות עשרה, ויש בו ארבעה טפחים על ארבעה... וכן חריץ עמוק עשרה ורחב ארבעה על ארבעה או יותר. וכן תל גבוה עשרה ורחב ארבעה על ארבעה.

הטור הגדיר תחילה מהו הדבר שיוצר את רשות היחיד, ואח"כ הביא דוגמאות נוספות הנגזרות מהגדרה זו.

אולם הרמב"ם (פ"ד ה"א) כתב הלכה זו באופן אחר, וז"ל:

ואיזו רה"י? תל שגבוה עשרה טפחים, ורחב ארבעה טפחים על ארבעה טפחים או יתר על כן. וכן חדיץ שהוא עמוק עשרה ורחב ארבעה על ארבעה או יתר על כן. וכן מקום שהוא מוקף ארבעה מחיצות, גובהן עשרה וביניהן ארבעה על ארבעה או יתר על כן.

הרמב"ם מביא את המחיצה כאחת מן האפשרויות, ולא פתח בה כמגדירה את הרשות. משמע, לכאורה, ששיטת הרמב"ם היא כשיטת המאירי הנ"ל. באופן פשוט, הרמב"ם הבין את הגדר הכתוב בגמרא שלא כשיטת רש"י, אלא כמקום המוקף גדר, דהיינו: מחיצות. הגמרא לא כתבה דין זה כאפשרות ראשונה להגדיר את דין רה"י, ומכאן שזו רק אחת מן האפשרויות ליצור את רה"י.

נפ"מ בין שתי ההגדרות

אור רה"י עולה עד לרקיע

הגמרא לקמן (צט ע"ב):

בעא מיניה רב מרדכי מרבא: עמוד ברשות הרבים גבוה עשרה ורחב ארבעה, זרק ונח על גביו - מהו? מי אמרינן: הרי עקירה באיסור הרי הנחה באיסור, או דילמא כיון דממקום פטור קאתיא - לא.

והתוס' שם הקשו:

ואם תאמר: ומאי קמיבעיא ליה, תיפשוט מדתניא בפ"ק (דף ו ע"א): "המוציא מחנות לפלטיא דרך סטיו חייב, ואחד המושיט ואחד הזורק חייב", ואמרינן לעיל (דף צב ע"א): "המוציא משוי למעלה מעשרה חייב"!

תירצו התוס', שיש לחלק בין כשהונח החפץ מכוחו, שאז נחשב כסיומה של העקירה, לבין כשהחפץ עלה למעלה ונפל מעצמו, דהוי כוח-כוחו, שאז יש מקום לומר שהופסקה עקירה ראשונה שבאה מכוחו, והוי מנוחת החפץ מחמת עצמו. הרמב"ן והרשב"א שם תירצו את קושיית התוס' באופן אחר. וז"ל הרשב"א:

והרמב"ן ז"ל תירץ, דכל היכא דעקר ממקום חיוב, ונח במקום חיוב, ובאור של מקום חיוב ממש - לא מיבעיא ליה דחייב; כי קא מיבעיא ליה בשנח בעמוד העומד ברה"ר, שאורו הוא אור של רה"ר, דהוי מקום פטור. דכי אמרינן דרה"י עולה עד לרקיע הני מילי רה"י גמורה במחיצות, כגון חצר, אבל עמוד - לא.

לשיטתם, בעמוד לא אמרינן גוד אסיק, ולכן האור שמעל העמוד הוי מקום פטור. אולם לרש"י בסוגייתנו, בכה"ג הוי רה"י, מפני שאמרינן גוד אסיק מחיצתא. ניתן לומר, שלרמב"ן ולרשב"א עמוד הוי רה"י מפני שהוא מעכב הרבים מלהשתמש

באותו מקום, ולא מפני מחיצות, ולכן לא אומרים גוד אסיק. אבל לרש"י, עמוד הוא רה"י מפני המחיצות, ולכן אומרים גוד אסיק.
הרמב"ם (פ"ד ה"ג) כותב:

אזיר רה"י - כרה"י, ורה"י - אוירה כרה"י עד לרקיע.

הרמב"ם לא חילק בין סוגי רה"י, וכלל אחד לכולם, שאוירם מגיע עד הרקיע. לכאורה לפי האמור לעיל היה הרמב"ם צריך לחלק כדברי הרמב"ן והרשב"א?
ר' חיים הלוי על הרמב"ם (סוכה פ"ד ה"א) חידש בדעת הרמב"ם, שהכלל שאזיר רה"י עולה עד הרקיע אינו בגלל דין גוד אסיק, אלא "הוא דין בפני עצמו, דכל שהמחיצות התחתונות שיש בהם עשרה גודרות את המקום עד הרקיע". כלומר: יש דין מיוחד ברה"י, שהאזיר של רה"י הוא רה"י, ולא מדין גוד"א הגודר את האזיר גם למעלה מעשרה. אמנם לדברינו, אין לומר שדין זה נובע מן המחיצות, שהרי לשיטת הרמב"ם לא המחיצות הן שיוצרות את רה"י; אבל ניתן לומר, כמו שאומר הגר"ח, שיש דין מיוחד ברה"י, שהאזיר הוא רה"י. אלא שגם בדבריו וגם בהסברנו צריך ביאור מדוע יש דין כזה ומהיכן הוא נובע.

בית שאין בו עשרה וקירווי משלים לעשרה

בגמרא (ו' ע"ב):

בית שאין בתוכו עשרה וקירווי משלימו לעשרה - על גגו מותר לטלטל בכולו, בתוכו אין מטלטלין בו אלא ד' אמות.
אמר אביי: ואם חקק בו ד' על ד' והשלימו לי' - מטלטלין בכולו.

לפי שיטת רש"י, הסבר הגמרא פשוט: כלפי חוץ יש מחיצות עשרה, ולכן על הגג אמרין גוד אסיק. ממילא גם על הגג יש מחיצות, ומותר לטלטל בכולו. בתוך הבית אין מחיצות עשרה, ולכן בתוך הבית לא הוי רה"י, ואסור לטלטל בכולו, אלא כדין כרמלית - עד ד' אמות. כן כתב רש"י: "דכיון דלא גבוה המחיצה י' הוי כרמלית".
אולם לשיטת הרמב"ם, קשה מדוע אסור לטלטל בתוך הבית? הרי הקירות החיצוניים שגובהם עשרה, עם הקירווי, מונעים את הרבים מלהשתמש במקום, וצריך המקום להיות מוגדר כרשות היחיד גם בתוך הבית!
ר"ח ביאר, שהסיבה שבתוך הבית לא הוי רה"י היא מכיון שאין הבית ראוי לשימוש. א"כ ניתן לומר שזוהי גם הסיבה לדעת הרמב"ם והמאירי¹.

1. אולם צ"ע בדברי ר"ח, שביחס לגגו כתב דהוי רה"י: "דאמרין בכי האי גוונא גוד אסיק מחיצתא". משמע כשיטת רש"י, וא"כ בתוכו היה צריך לפרש כרש"י, דהוי כרמלית, מפני שאין לו מחיצות בגובה עשרה. לפי"ז קשה, מדוע פירש מפני שאין ראוי לדירה?
העיר לי על כך התלמיד היקר אבי הרוש נ"י, שבאמת ר"ח מצריך מחיצות ליצירת רשות היחיד, ולכן כתב "כיון דלא חזי לדירה אין המחיצות מועילות, אלא כמו שאין שם מחיצות דמו"; אלא שעדיין צ"ע מדוע נימק הר"ח שאינו ראוי לדירה, ולא בפשטות כפירוש רש"י. ע"ז טען, שיתכן שלשיטת הר"ח צריך גם אפשרות של שימוש ברשות, וכך מוכח מהסוגיה לקמן, ק ע"א, גבי פירות מבטלי מחיצתא, שאע"פ שאינן חלק מקרקע הרשות אלא מונחים בתוך הרשות, מכיון שאין אפשרות שימוש באותו מקום הם מבטלים את המחיצה. זו כוונת הר"ח:

תל המתלקט

כתב רש"י (שבת, ק ע"א):

תל המתלקט - שהוא מדרון, והולך ומתלקט מעט מעט, עד שמגביה עשרה מתוך ארבע אמות - הרי הוא כאילו זקוף כולו, והוי רשות היחיד במקום גובהו. ואם זרק מרשות הרבים ונח על גביו - חייב.

לשיטתו, רק בגובהו הוי רה"י, מפני שבגובהו אנו אומרים גוד אסיק מחיצתה, אבל בתחילת התל (עד ארבע אמות) - לא הוי רה"י. לעומת זאת כתב הרמב"ם (פ"ד הט"ז):

תל המתלקט גובה עשרה טפחים מתוך אורך ארבע אמות - הרי הוא רה"י, ואם זרק מרה"ר ונח על גביו חייב.

הרמב"ם לא כתב שרק ממרחק ארבעה הוי רה"י, וזאת מפני שלשיטתו כל התל, אם הוא משופע שיפוע כזה המונע מן הרבים מלעלות עליו, הוי רה"י².

פרוץ מרובה על העומד בצורת הפתח

כתב הרמב"ם (פ"ז הט"ז):

כל מחיצה שיש בה פרוץ מרובה על העומד אינה מחיצה. אבל אם היה פרוץ כעומד - הרי זו מותרת, ובלבד שלא יהיה באותן הפרצות פרצה שהיא יתר על עשר אמות. אבל עשר אמות - הרי היא כפתח. ואם היה לפרצה זו צורת פתח, אף על פי שיש בה יותר מעשר, אינה מפסדת המחיצה, והוא שלא יהא הפרוץ מרובה על העומד.

בביאור שיטת הרמב"ם כתב המ"מ:

ומה שכתב רבינו: "והוא שלא יהיה פרוץ מרובה על העומד", לפי שדעתו ז"ל כשהוא יתר מעשר עם צוה"פ כעשר בלא צוה"פ: מה עשר בלא צוה"פ פרוץ

מכיון שאין אפשרות שימוש בבית הרי שאין המחיצות נחשבות מחיצות. ע"ד. ועדיין קושיה במקומה עומדת, שהרי כאן גובה המחיצות ביחס לבית הוא ט', ואין כאן כלל שיעור מחיצה, ומדוע צריך היה הר"ח להביא טעם - שאע"פ שהוא נכון אין מקומו כאן? 2. בחידושי ר' חיים הלוי על הרמב"ם (פ"ד ה"ט, ד"ה אשר לפ"ז) כתב שעיקר דינו של הרמב"ם בענין תל המתלקט הוא מדין מחיצות. שיטה זו תואמת את דברי הגר"ח (סוכה, פ"ד ה"א) שהובאו לעיל.

העיר לי הרב סעדיה חבר שליט"א, שברשימות שיעורים מהגר"ד סלוביניצ'יק זצ"ל (לדף ב ע"א, ד"ה ר' חיים) כתב בשיטת הרמב"ם שאין צורך במחיצות (ולא כדברינו בשיטת הגר"ח), אלא שלשיטת הגר"ח צריך מקום מוקף בגובה י', ולכן (מכיון שאין צורך במחיצות) אין דין כתותי מיכתת לבטל השיעור של עשרה.

ואמנם כך כתב ר' חיים בחידושייו על הרמב"ם (פ"ז ה"ב ו"ג). אולם נראה שכוונת הגר"ח שהמחיצות הן שיוצרות את רה"י; אלא שהוא מחדש שאין צורך בחפצא של המחיצות. המחיצות הן אמצעי היוצר מקום מוקף, ומכיון שמצד עיקר הדין אין צורך בחפצא של המחיצות ממילא אין ההלכה תובעת את השיעור של י' טפחים בחפצא, ולכן אין דין כתותי מיכתת שיעורא.

מרובה על העומד לא - אף יתר מעשר בצה"פ פרוץ מרובה על העומד לא... אבל התוס' והרשב"א ז"ל סבורים דכל שיש שם צ"פ עשוי כתיקנו, אפי' פרוץ מרובה על העומד בארבע מחיצות ובכולן צ"פ, הרי הן כעומדין.

כתב הרשב"א בחידושיו לעירובין (יא ע"א, ד"ה ואם):

כתב הרמב"ם ז"ל דצורת פתח מהניא אפי' למבוי שאינו גבוה עשרה. ואינו מחזור בעיני כלל, דלא מצאנו אלא בגבוה יתר מעשרים, ומשום דפתח כמחיצה דמי וכאילו נסתם הכל.

לדעת הרמב"ם צורת הפתח אינה משמשת כמחיצה של ממש, ולכן אם הפרוץ מרובה - השטח אינו חסום בכך בפני הרבים מלהיכנס, ולכן לא הוי רה"י. לשיטתו כנראה שאין צוה"פ משמשת אלא כהיכר³. לשיטת התוס' והרשב"א יש לצוה"פ דין מחיצה, וכיון שמבחינת הדין יש כאן מחיצה, הרי שהמקום מוקף מחיצה, והוי רה"י, אע"פ שהפרוץ מרובה על העומד.

לכן לשיטת הרמב"ם, צורת הפתח מהניא גם לגובה פחות מעשר, לפי שאין דין צוה"פ כדין מחיצה.

אמנם לאור זאת צריך עיון בשיטת הרשב"א שלעיל, בדין עמוד. אנו ביארנו שיטתו כשיטת הרמב"ם, אך כאן הוא חולק עליו. נקודה זו תתבאר לקמן⁴.

פי תקרה יורד וסותם

הרמב"ם (פ"ז הל"ה) כתב:

"אכסדרה בבקעה מותר לטלטל בכולה, ואע"פ שהיא שלוש מחיצות ותקרה, שאנו רואין כאילו פי תקרה יורד וסותם רוח רביעית, והזורק מרה"ר לתוכה פטור, כזורק למבוי סתום שיש לו קורה.

הראב"ד משיג:

אכסדרה בבקעה וכו' והזורק מרה"ר לתוכה פטור. א"א: זה שבוש.

כדי להבין מחלוקת הרמב"ם והראב"ד, יש לעיין בהלכה נוספת. בהלכה ט כתב הרמב"ם:

מבוי שהכשירו בקורה, אף על פי שמותר לטלטל בכולו כרה"י, הזורק מתוכו לרה"ר או מרה"ר לתוכו פטור, שהקורה משום היכר היא עשויה. אבל אם הכשירו בלחי - הזורק מתוכו לרשות הרבים או מרה"ר לתוכו חייב, שהלחי הרי הוא כמחיצה ברוח רביעית.

3. עיין רשב"א שם, בהוצאת מוסד הרב קוק, בהערת המהדיר מס' 346: "ואולי יש לומר בדעת הרמב"ם ע"פ שיטת המאירי בריש מסכתין, דצוה"פ מהני מדין היכר גדול, ולא מדין מחיצה". לדברינו, הדברים מוכרחים ומאירים, שכן הרמב"ם והמאירי סוברים את העקרון הבסיסי בגדר רה"י.

וגם כאן משיג הראב"ד:

מבוי שהכשירו בקורה אע"פ שמותר לטלטל בכולו. א"א: הא מילתא קשיא טובא. כיון שמותר לטלטל בכולו, אלמא במבוי שיש לו שלוש מחיצות קאמר; וקיימא לן דג' מחיצות דאורייתא, א"כ הכשירו בקורה - אמאי פטור? וכי פאו חכמים להקל בשל תורה להטעינו קורה!?

מחלוקת הרמב"ם והראב"ד היא בשתי נקודות: לדעת הראב"ד, בג' מחיצות הוא רה"י מה"ת, ולדעת הרמב"ם - רק בד' מחיצות הוא רה"י. לגבי אכסדרה בבקעה לדעת הרמב"ם מותר לטלטל בכולה, כי אנו אומרים "פי תקרה יורד וסותם", וכל זאת רק כדי להתיר לטלטל; אבל אין אומרים "פי תקרה יורד וסותם" כדי שהמקום יוגדר כרה"י. דינים אלו נובעים מההבנה שאין פי תקרה מונע את הרבים מלהיכנס. אולם שיטת הראב"ד היא, שדי בג' מחיצות כדי להגדיר את השטח. לכן לשיטתו די בג' מחיצות מדאורייתא כדי שהשטח יחשב רה"י⁵. כמו כן לשיטתו פי תקרה יורד וסותם.

בהלכות סוכה (פ"ד ה"ח) פסק הרמב"ם שפי תקרה יורד וסותם. לאור האמור ברור החילוק: מפני שבסוכה בעינן מחיצות, ופי תקרה יש לו דין מחיצה, משא"כ לענין שבת, דבעינן עיכוב הרבים, ואין פי תקרה מעכב את הרבים.

שיטת הרשב"א

לעיל הבאנו קושי בשיטת הרשב"א. מחד סובר הרשב"א שמעל העמוד לא הוא רה"י, דלא אמרינן גוד אסיק, ואם כן סובר כשיטת הרמב"ם והמאירי; ומאידך, לענין צורת הפתח סובר הרשב"א דהוי מחיצה, ואם כן דין המחיצות הוא זה שיוצר את רה"י, כשיטת רש"י.

על שיטת המאירי וההולכים בשיטתו, שרה"י נקבעת על פי העיכוב של הרבים מלהשתמש ברשות ולא המחיצות הן המגדירות את הרשות, קשה לכאורה מגמרא מפורשת בסוכה. הגמרא (ז ע"א) אומרת:

אי אמרינן מיגו - א"כ יתירה סוכה דעלמא על סוכה דשבת, דאילו סוכה דעלמא בעינן טפח שוחק, וסוכה דשבת לא בעינן טפח שוחק!
- מיגו דהוי דופן לענין שבת הוא דופן לענין סוכה.

כן לומדת הגמרא שם לענין סיכוך על פסי ביראות: "מיגו דהוי דופן לענין שבת הוא דופן לענין סוכה". לכאורה זה מן התימה, שהרי שבת לא בעינן כלל לדין מחיצות, ובסוכה בעינן דין מחיצות. איך אפשר, אם כן, לומר בכה"ג מיגו?

4. ראה עמ' 85.
5. אמנם רש"י סובר כשיטה זו, שצריך מחיצות, ולשיטתו פי תקרה יועיל להיות מחיצה. אולם, כפי שכבר כתבנו בראשית הדברים, גם רש"י מצריך ד' מחיצות כדי שהמקום יוגדר רה"י. משום כך לא הבאנו כנפ"מ בין ההסברים את מנין המחיצות.

לכן נראה בדעת המאירי, שרה"י נקבעת בשתי אפשרויות: או ע"י מניעת הרבים מלהשתמש ברשות, או ע"י מחיצות. הגמרא בסוכה דנה את רה"י של שבת מדין מחיצות, ולכן פסי ביראות הוי דין מחיצות, ואפשר לומר מיגו בכה"ג. וכן לענין טפח שוחק.

לפי"ז מיושבת קושייתנו על שיטת הרשב"א. בעמוד הוי רה"י מדין עיכוב הרבים, ולכן האויר שעל העמוד אינו רה"י; אבל צורת הפתח הוי דין מחיצה, ולכן אע"פ שהפרוץ מרובה - כל שיש צוה"פ הוי זה דין מחיצות ומהני⁶. אלא שמדברי הרמב"ם משמע שהמחיצה היא רק אפשרות אחת למנוע את הרבים, ואינה מדין מחיצה המגדירה את הרשות, וצ"ע בדברי הגמרא בסוכה. כמו כן, קשה לומר בדעת הרמב"ם שגם הוא סובר כשיטת המאירי, שישנם שני דינים, מכל האמור לעיל.

פסי ביראות

כתב הרמב"ם (פ"ז הל"ז):

באר שעשה לה שמונה פסין מארבע זויות, שני פסין דבוקין בכל זוית, הרי אלו כמחיצה. ואע"פ שהפרוץ מרובה על העומד בכל רוח ורוח, הואיל וארבע הזויות עומדות, הרי זה מותר למלאות מן הבאר ולהשקות לבהמה.

הגמרא בעירובין (כב ע"ב):

בעא מיניה רחבה מרבא: תל המתלקט עשרה מתוך ארבע, ורבים בוקעין בו - חייבין עליו משום רשות הרבים, או אין חייבין עליו? אליבא דרבנן לא תיבעי לך, השתא ומה התם דניחא תשמישתיה, אמרי רבנן לא אתו רבים ומבטלי לה מחיצתא, הכא דלא ניחא תשמישתיה - לא כל שכן.

מגמרא זו מוכח שבמקום שיש מחיצות, אבל רבים בוקעים בו, לא אתי רבים ומבטלי מחיצתא, אליבא דרבנן. ולכאורה צ"ע לשיטת הרמב"ם: מדוע יהיה המקום רשות היחיד? והרי אין מניעה מהרבים מלהכנס! לכאורה היה מקום ליישב שיטת הרמב"ם, ע"פ דברי המרחשת (ח"א סי' טז, אות ב). שם ביאר המרחשת את הגמרא בסוכה, וז"ל:

והנה לפי דעת הרמב"ם ז"ל, בפ"ז מהל' שבת ה"ט, דס"ל דהא דשלוש מחיצות דאורייתא אינו אלא לאפוקי מתורת רשוה"ר ולעשותו כרמלית, אבל לעשותו רה"י בעינן מחיצה רביעית, יעו"ש בהה"מ שם - היה ניחא שפיר כאן, משום דהא דבעינן בשבת סתימה אינו אלא לעשותו רה"י, משום דלא נעשה רה"י אם אינו

6. עיין חידושי המאירי על סוכה (ז ע"א, סוד"ה שם אמר רבא): "אעפ"י שפרוץ מרובה כשר, ובלבד בעשר; אבל ביתר מעשר, אעפ"י שיש לו צורת פתח, צריך לפרוץ כעומד, וכן כתבו גדולי המחברים. אלא שבשם תלמוד המערב שמעתי שאף ביותר מעשר מותר בסוכה, וכן הדין, הואיל והתרת בו פרוץ מרובה - אף ביותר מעשר כן". מדבריו משמע, שלענין שבת סובר כשיטת הרמב"ם, שאין צורת הפתח מועילה אם הפרוץ מרובה על העומד. לפי"ז צריך לומר שרק הרשב"א יסבור כתירוצנו הנ"ל, ולא המאירי.

סתום מד' רוחותיו. אבל להוציא מתורת רה"ר - בזה לא בעינן סתימה כלל, רק שלא יהיו רבים בוקעים, ובלא ניאח תשמישתיה סגי, כדאיתא בשבת בבין העמודים.

ולפי"ז אתי שפיר האי מיגו: "כיון דהוי מחיצה לענין סוכה הוי מחיצה לענין שבת". היינו: שתהא חשובה מחיצה שלישית, ובזה היא יוצאת מתורת רשות הרבים. ואף שאינה נעשית רה"י והוי כרמלית, מ"מ שפיר יוכל לטלטל בה בשבת דסוכה, כמו שכתבו התוס' כאן ע"ב, דבפסי ביראות, אף שלא הותר אלא לעולי רגלים, מ"מ כיון שאין זה אלא איסור מדרבנן, אף מדרבנן לא אסרו משום מצות סוכה.

לדבריו, מניעת הרבים רק מפקיעה שם רה"ר, והופכת את המקום לכרמלית. כדי שהמקום יוגדר כרשות היחיד דרושות מחיצות. שבת של סוכה, מדהוי מחיצה לענין סוכה - א"כ המקום מונע את הרבים מלהשתמש - הוי כרמלית לענין שבת; ומכיון שהוא רק מדרבנן לא אסרו בכה"ג. וכן לענין פסי ביראות, מכיון שבין הפסים הוי כרמלית, לא אסרו רבנן לעולי רגלים בכה"ג.

לפי דבריו מיושבת הקושיה מהגמרא בסוכה "מיגו דהוי דופן לענין סוכה" שהקשנו לעיל, שהרי בסוכה בעינן דפנות, ובשבת לא בעינן דפנות. לדבריו ניאח, שדפנות הסוכה יוצרות את המקום ככרמלית, ולכן לענין שבת של סוכות יוכל לטלטל בסוכה, כי בכה"ג לא אסרו חכמים.

אלא שדברי המרחשת אינם ניתנים להאמר בשיטת הרמב"ם. הרמב"ם (פ"ז הל"ג)

פוסק:

הזורק מרה"ר לבין הפסין - חייב, הואיל ויש בכל זווית זווית מחיצה גמורה שיש בה גובה עשרה, ויותר מארבעה על ארבעה, והרי הרבוע ניכר ונראה, ונעשה כל שביניהם רה"י.

הרי שבין הפסים הוי רה"י גמורה מדאורייתא, ולכן הזורק חייב. אולם מדברי הרמב"ם הללו למדנו כלל חדש, שלשיטת הרמב"ם אין צורך במחיצות כאמור לעיל. ויותר מזה: אין גם צורך בכך שהרבים לא יוכלו לעבור במקום, כפי שמוכח מפסי ביראות, אלא כל שניכר לעינים מארבע רוחות שאין המקום מיועד לשימוש הרבים הוי המקום רה"י. וז"ל הרמב"ם בהמשך ההלכה (שם):

ואפילו היו בבקעה ואין שם ביניהם באר, שהרי בכל רוח ורוח פס מכאן ופס מכאן, ואפילו היו רבים בוקעין ועוברין בין הפסין - לא בטלו המחיצות, והרי הן כחצר שהרבים בוקעין בה, והזורק לתוכן חייב.

מדבריו עולה, כי ההגדרה לעיכוב הרבים היא בכח ולא עיכוב הרבים בפועל. לאור האמור מיושבת גם הגמרא בסוכה: מדהוי דופן לענין סוכה - א"כ הוי בגדר בית, ומעכב הרבים מלהכנס שם.⁷

7. עיין שו"ת אגרות משה, א"ח ח"ה, סימן כח: ד. אם אפשר לומר שלענין שבת אין צריך מחיצות ממש, ודי במניעת רגל רבים.

דיני רה"ר לשיטת הרמב"ם

לאור האמור לעיל, ניתן להסביר את דעת הרמב"ם ביחס לשאלה שבה נחלקו הראשונים, האם יש תנאי של שישים ריבוא בוקעים בו בכל יום. דעת רש"י ועוד ראשונים שצריך שיהיו שישים ריבוא⁸. הרמב"ם ועו"ר לא הזכירו תנאי זה, ויש ראשונים שכתבו במפורש שאין צורך בתנאי זה. לרמב"ם, שהרשות מוגדרת בכח, אין צריך שיהיו רבים בוקעים בפועל, אולם לדעת רש"י צריך מחיצות, כי הגדרת הרשות היא בפועל.

וכתב שם (החזו"א) טעם שלישי, על פי התוס' בסוכה, דף ד' ע"ב, סוף ד"ה פחות, שהקשו על מה דשניין סוכה, בהיתה פחותה מעשרה טפחים וחקק כדי להשלימה לעשרה - לא נכשרה כשרחוק החקק מהכותל יותר מג' טפחים; ובשבת דף ו' ע"ב איתא, דבית שאין תוכו עשרה וחקק בו להשלימו לעשרה, אמר אב"י סתם דנעשה רה"י, אף שהוא רחוק מהכותל יותר משלשה טפחים. ותירצו התוס', דלא דמי רשות שבת, שהוא למנוע רגל רבים, לסוכה, דבעינן מחיצות סמוכות לסכך. וכתב, שלכן מאחר שמדברי התוס' מבורר דמחיצות שבת לא בעינן מחיצות מדין מחיצות, אלא מחמת שמונע רבים מלעבור - אין צורך למחיצות, אלא כל שיש לפניו מניעה שלא לעבור - לא הווה רה"ר. דהוא כגון חוק המלכות שאסור לעבור להולכין ברגליהן באמצע הדרכים, לא הווה רה"ר.

והוא דבר תמוה ובטל, דהא התוס' כתבו שהבית שאין בתוכו עשרה נעשה רה"י על-ידי השלמת החקק. וכי יוכיח מתוס' שיעשה רה"י ממש גם בלא מחיצות אלא במניעת רגל, בהעמדת שומר שלא יכניס לאיזה שטח מקום שום אינשי לשם? וגם להיפוך חזינן דהמחיצות שכשרין לשבת אין מונעין הרגל כלל, דהא נעשה רה"י ממש גם בצורת הפתח, וגם בלחי, אף שלא שייך מניעת רגל בזה. הרי מוכרחין לומר דהוא דין מחיצות, ולא מניעת רגל בעלמא. וכוונת התוס', שלא דמי לסוכה, דהוא גזרת הכתוב שיהיו להסכך גם מחיצות, לכן בעינן שיהיו סמוכות להסכך, דאל"כ לא שייכי להסכך; אבל בשבת, שהמחיצות מראין שהוא רשות יחיד שאין לרבים לעבור שם, אלא מחמת שהניחו להם מקומות פתוחין לעבור דרך שם, סגי אף בחקק להשלים לעשרה לכותל הרחוק ממנו אף יותר הרבה טפחים. ולא שייך למילף מזה בשאר מניעות, כחוק מלכות כסימני אור אדום ומלת עצור (סטאפ) שיתחשב כמחיצות.

אבל ודאי אם ע"י חוק המלכות וסימני אור אדום ומלת עצור נתמעטו העוברים משיעור ס' ריבוא - אין לו דין רה"ר, מצד שליכא עכ"פ ס' ריבוא עוברין. אבל ברור שהעוברין-ושבין נתרבו על ידי חוק המלכות וסימנים דאור אדום ועצור, שעל-ידי זה ליכא סכנה וגם לא דוחק לעבור, כמו שהיו אילו לא היה חוק המלכות והסימנים. ומניין לנו לומר חידוש כזה שרה"ר הוא דווקא מקום שהמלכות מניח להיות הפקר, שיוכל כל אחד לילך ולרוץ כרצונו, אף שע"ז יזיק לחברו? אלא ודאי דהמלכות צריך לסדר איך שילכו האינשי באופן שלא יזיקו, ולא נגרע מחשיבות רה"ר בשביל זה. ומדיני התורה בשביל החיוב דאסור להזיק לאדם לרוץ ברה"ר, וכדומה כל דבר הגורמין להזיק. והתורה מקפדת יותר על האינשי ברה"ר שיזהרו בהילוכם ובכל מה שעושין ברה"ר, שילכו ויעשו באופן שלא יגרמו הזיקא לאינשי, שבשביל זה איכא מניעה לאינשי שלא יוכלו לילך ברה"ר כרצונם. ובפרט במדבר, שכל חניוניהם והליכתם היה על פי ה', והיה רה"ר. וכל אלו המניעות שמונעות הליכות שיכולין להזיק מרבות הליכה דאינשי ולא פוחתות, ואם עוברין ס' ריבוא הוי בדין רה"ר לכו"ע. ע"כ דבריו. לפי דברינו, יש מקום לדון יותר ממה שכתב החזו"א: האם מקום שיוגבל ע"י שילוט בכל ארבע רוחות שאין כניסה לרבים יגדיר את השטח כרה"י?

8. בבאור הלכה, סימן שמ"ה ס"ו, ד"ה שאין, מנה שיטות הראשונים בענין זה.

עוד כתב שם: "ועיין בריטב"א פרק כיצד מעברין, כתב שם שרוב הגאונים סוברים כן". בשיטת הגאונים מצאנו במפורש להפך: בספר האשכול, הלכות ציצית, כתב: "ובתשובה לגאון, מי שנפסקה לו ציצית בדרך בשבת, אי מקום שנפסקה רשות הרבים הוא, מקום שיש בו שישים ריבוא בני אדם אסור לטלטלה". ובאוצר הגאונים לשבת, חלק התשובות לדף ו, כתב: "ובתשובה לגאון: ד' רשויות לשבת מאי פירושה... ואיזהו רה"ר גמורה? היה לו מקום שיש בו שישים ריבוא בני אדם וכו'".

הגמרא (ו' ע"ב):

וליחשוב נמי מדבר, דהא תניא: "איזו היא רשות הרבים? סרטיא ופלטיא גדולה,
ומבואות המפולשין והמדבר!"
אמר אביי: לא קשיא, כאן בזמן שישראל שרויין במדבר, כאן בזמן הזה.

פירש רש"י:

"בזמן שהיו ישראל במדבר" - חשיבא רשות הרבים;
"בזמן הזה" - אינו מקום הילוך לרבים, דהולכי מדברות לא שכיחי.

אבל הרמב"ם כתב (פ"ד ה"א):

איזו היא רה"ר? מדברות ויערים ושווקים ודרכים המפולשין להן.

לרמב"ם, בזמן הזה הוא רה"ר, ובזמן שישראל במדבר לא הוא רה"ר. הסבר הענין
הוא כאמור לעיל: רה"ר לדעת הרמב"ם הוא מקום שיכולים רבים להלך בו, כי
המקום מוגדר בכח. אבל לפי שיטת רש"י, כיון שהרשות מוגדרת בפועל, צריך שיהיו
רבים בוקעים בו בפועל, ומאחר והמדבר אינו מקום הילוך לרבים - אינו רה"ר.